

VICENT ENRIQUE I TARANCON

Monsenyor

Als trenta-vuit anys va ser nomenat bisbe de Solsona, als seixanta, de Madrid. Vicent Enrique i Tarancon, cardenal de vuitanta anys ara, molt lluny d'una jubilació que el separa d'una activitat encara constant. Poc amic de les divisions, exemple màxim de la diplomàcia. Patriarcal del tot.

Fúlvia Nicolàs

Euscàvem un casalt antic, amb jardí i ermita, d'aire inequívocament clerical. És per això que férem tard a Torre Anita, el xalet sense pretensions als afores de Vila-real on ens esperava Vicent Enrique i Tarancon, eminència reverendíssima de somriure sorneguer i dits groguencs de tabac. Ací passa una inquieta jubilació, ja prop dels vuitanta anys, custodiat per un gos que borda sense convenciment als forasters i un gest cordial que no obvia, en absolut, els respectes i les distàncies que mereix un cardenal. Passem les dues hores que dura l'entrevista —«Hem de tallar, que a la una he de fer missa»— en constant patiment per les blanques cortines que té al darrere, sempre a mig mil·límetre del cigarret. Però la seua fama de cautelós no és falsa: acaben intactes. I és tan difícil fer-li dir una afirmació rotunda com trobar un signe de defalliment en el gest impecable amb què, en despedir-nos, es tira la capa a l'esquena per protegir-se del vent. Hauria fet un papa magnífic.

—¿Quants cardenals són, entre tots?

—Ara devem ser-ne uns 130, o cosa així. De fet, hauríem de ser-ne 139, però se n'han mort uns quants, i encara no els han substituïts... però ja veus, en som poquets. No és fàcil, parlar amb un cardenal.

—¿I quina és la feina d'un cardenal jubilat, com vostè?

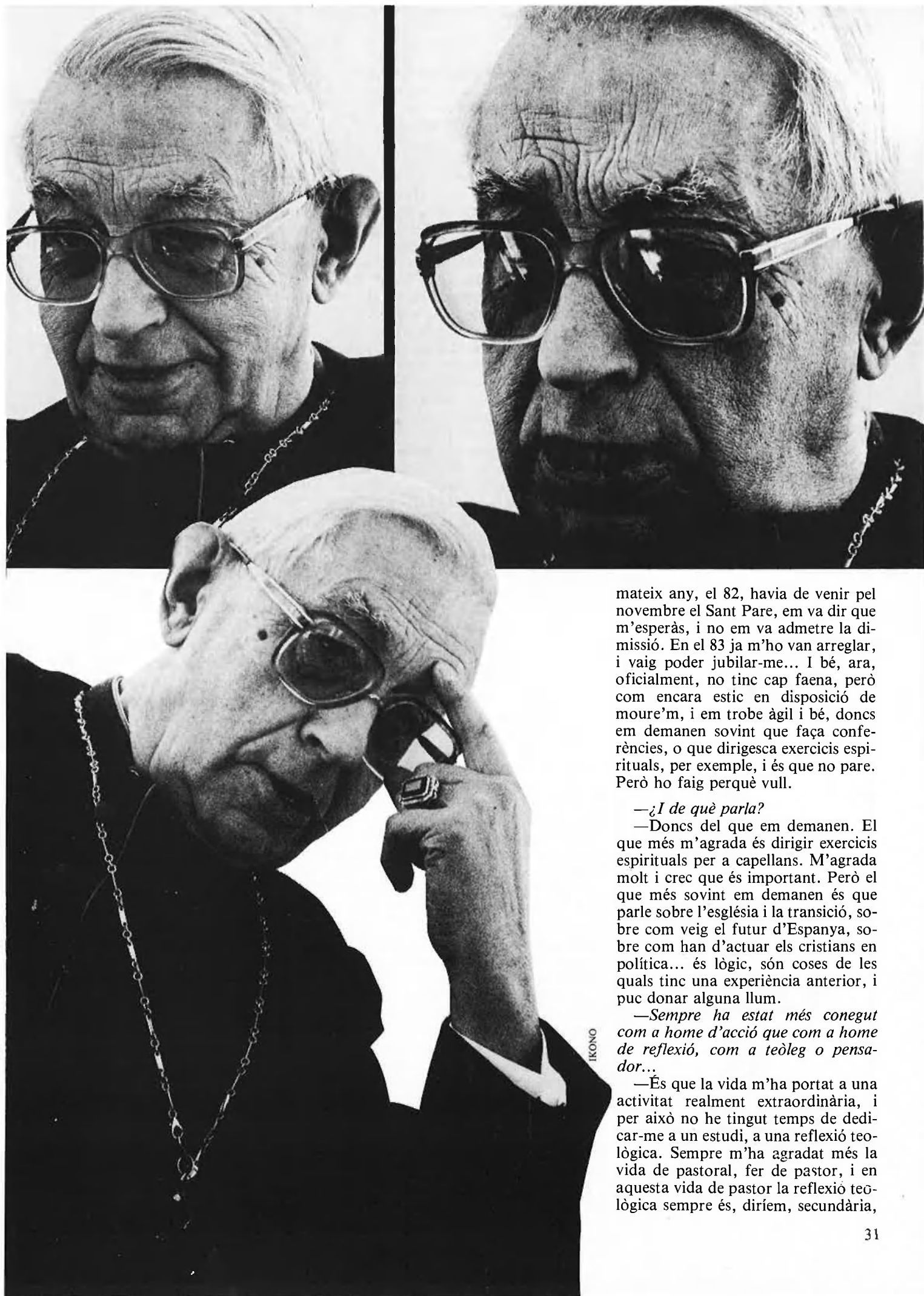
—Bé, jo estic jubilat de bisbe. De cardenal no hi ha jubilació. I tampoc no és obligatori, jubilar-se de bisbe. Diguem que hi ha una insinuació, no una ordre, de la Santa Seu, que presentem la dimissió en arribar als setanta-cinc anys. I això és el que jo vaig fer, però com que aleshores era arquebisbe de Madrid-Alcala, i aquell

«57 anys de capellà; 38, de bisbe... Em trobe feliç».

IKONO

IKONO

mateix any, el 82, havia de venir pel novembre el Sant Pare, em va dir que m'esperàs, i no em va admetre la dimissió. En el 83 ja m'ho van arreglar, i vaig poder jubilar-me... I bé, ara, oficialment, no tinc cap faena, però com encara estic en disposició de moure'm, i em trobe àgil i bé, doncs em demanen sovint que faça conferències, o que dirigeixca exercicis espirituals, per exemple, i és que no pare. Però ho faig perquè vull.

—*¿I de què parla?*

—Doncs del que em demanen. El que més m'agrada és dirigir exercicis espirituals per a capellans. M'agrada molt i crec que és important. Però el que més sovint em demanen és que parle sobre l'església i la transició, sobre com veig el futur d'Espanya, sobre com han d'actuar els cristians en política... és lògic, són coses de les quals tinc una experiència anterior, i puc donar alguna llum.

—*Sempre ha estat més conegut com a home d'acció que com a home de reflexió, com a teòleg o pensador...*

—És que la vida m'ha portat a una activitat realment extraordinària, i per això no he tingut temps de dedicar-me a un estudi, a una reflexió teològica. Sempre m'ha agradat més la vida de pastoral, fer de pastor, i en aquesta vida de pastor la reflexió teològica sempre és, diríem, secundària,

IKONO

tano

tano

tano

tano

tano

tano

GANDIA

no s'hi poden dedicar les mateixes hores que hi dedica un que no té altra cosa a fer més que estudiar.

—*Vostè va entrar molt jove al seminari, a Tortosa.*

—Sí, jo vaig nàixer a Borriana l'any 1907, el 14 de maig, i vaig entrar al seminari l'any 17, als deu anys. Jo hi volia entrar als nou, però no em van deixar, perquè era massa jove. Quan vaig acabar els estudis, allà a Tortosa, tampoc no vaig poder cantar missa, perquè no tenia l'edat, tot i que em va donar una dispensa de vint mesos. I als vint-i-dos anys, per fi, vaig ser capellà, i als trenta-vuit bisbe, bisbe de Solsona. Durant uns quants anys vaig ser el bisbe més jove... i ja veu, ara sóc el més vell. Però mai no he dubtat de la meua vocació. Després de cinquanta-sis anys de capellà estic molt content d'haver-ho estat. Crec que no tan sols no me'n penedesc, sinó que no podria haver fet un bé millor al meu poble i a la meua església que el de ser capellà. Em trobe feliç, amb la meua vocació. Ara farà 57 anys que soc capellà, i 38 bisbe, i mira, no està malament.

—*¿I mai no ha pensat que hauria estat de la seua vida si no hagués estat de no ser capellà?*

—No sé, no se m'ha ocorregut mai. Jo vaig tenir durant els anys dels meus estudis, sobretot a València, una gran afició a la música, i com que ja sabia piano, vaig estudiar composició i tot això. I tenia bones aptituds, també. Així, se'm va crear un problema. «Si em dedique a la música —pensava— no puc dedicar-me a la religió»... I vaig trencar amb la música. De manera que, si no hagués estat capellà, potser m'hauria dedicat a la música, perquè, segons deien, ho feia bé. De fet, vaig començar la meua vida sacerdotal de coadjutor organista, a Vinaròs, durant tres anys, i ja abans havia dirigit l'Schola Cantorum del seminari.

—*L'any 27 va anar a València, a estudiar Teologia, i s'hi passà dos anys. La València d'aquells anys no devia ser fàcil per a un jove capellà.*

—Eren uns anys d'exaltació política, i d'exaltació tan religiosa com antireligiosa, és clar. Però jo mai no he estat polític. Ni tan sols a ma casa estàvem polititzats, mon pare era un tradicionalista, però d'aquells... no sé com dir-ho, d'aquells tradicionalistes tradicionals, sense més consideració. I jo vaig entrar molt jove al seminari, i ja se sap que un sacerdot no pot ser mai causa de divisió —i la política divideix—, sinó que ha de tractar d'aglutinar la gent. I per això he estat

sempre al marge de la política. Ara bé, hi ha vegades que no hi ha més remei. Si t'ataquen, t'has de defensar. Però vull dir que mai no he actuat en el camp polític.

—*Després de València, ¿on anà?*

—Doncs vaig estar tres anys de coadjutor a Vinaròs, i l'any 33 a Madrid, amb Acció Catòlica. Això fins el 36. La guerra em va agafar a Galícia, fent uns cursets, i ja vaig passar la resta de l'enfrontament en zona nacional. L'últim any de la guerra el vaig passar ja a Vinaròs, una altra vegada, que era ciutat ocupada pels nacionals, fent de rector. Un parell d'anys a Vila-real, i ja en 1945 em nomenaren bisbe de Solsona.

—*Diuen que aquesta ciutat és com el seu primer amor.*

—És la primera diòcesi que vaig tenir, una diòcesi petita, molt pacífica, amb una gent molt pietosa, molt cristiana. Hi vaig estar divuit anys. Deien que mai no n'eixiria, per aquella pastoral que vaig fer en 1950, que era sobre el racionament i es titulava «El pa nostre de cada dia», i que pegà tan malament al govern. Ja saps que aleshores les autoritats civils intervenien en l'elecció de bisbes. Però sí, vaig acabar eixint.

—*També fou el seu primer contacte amb Catalunya i l'església catalana, deixant de banda els anys del seminari.*

—Bé... jo et diré: encara que allí, a Catalunya, als que érem d'ací de València ens deien «del regne» —«Tu, del regne»—, però com mig ens enteníem, i dic «mig» no per les paraules, sinó per l'accent, que alguns catalans el tenen molt tancat... Però bé, podíem parlar. Jo anava als pobles petits i és clar, els parlava en valencià, perquè ningú no entenia el castellà, i els feia gràcia com parlava, perquè ací gastem molts castellanismes que allí no diuen, i em trobaven estrany, gràciós. Però no hi hagué cap problema. Jo vaig entendre que el català era la llengua de Catalunya. Al seminari de Solsona vaig imposar els estudis de català, de gramàtica catalana. Em semblava bàsic, perquè jo crec que la llengua mare és la que ha de servir de base per aprendre les altres llengües.

—*Doncs això, en aquells anys, devia suposar problemes.*

—No, no hi havia gran problema. A la meua diòcesi, els capellans predicaven sempre en català, encara que també es feien misses en castellà per a la gent de fora que treballava a les mines, o a la indústria... Bé, alguna vegada hi hagué algun problema, com

una volta que un capità de la guàrdia civil denuncià uns capellans que predicaven en català, a Cervera, i el governador prohibí que es tornàs a fer en català. L'endemà hi vaig anar jo, vaig pujar a la trona i em vaig posar a predicar en català. Allí es va acabar el problema. També una vegada, a Sant Sebastià, vaig veure com un home increpava un grup de valencians que estaven parlant en valencià. «¡Hablen en cristiano!», els va dir. «No sabia que el valencià no fóra cristià», li vaig dir jo. Ha, ha, ha.

—*El seu coneixement literari del català era anterior a l'estada a Solsona, crec.*

—Sí. A Tortosa, en els anys de seminari, que era un moment en què la Renaixença funcionava amb molta força, hi havia una gran producció literària... Tenia companys i professors que arribaren a ser grans poetes, com mossèn Bellpuig, o mossèn Escuder, que després, seria el meu secretari, o el doctor Joan Baptista Manyà, que també fou un gran catalanista, a més d'un home que sabia molta teologia, un gran teòleg, i un gran filòsof i humanista. Em va sorprendre molt quan em vaig adonar que els estudiants d'ara del seminari de Tortosa no saben res d'ell. Jo vaig començar amb el català més per la poesia que per la prosa, sobretot a través dels versos de mossèn Cinto, que cantàvem a les funcions religioses...

—*M'han dit que vostè assegurà una vegada que subscriuria la pastoral «Arrels cristianes de Catalunya», que van fer l'any passat els bisbes catalans, sense canviar-ne ni una ratlla.*

—Dona, jo no ho vaig dir amb tanta força. El que jo vaig dir és que em sembla que han estat encertats els bisbes de Catalunya amb aquesta pastoral, que al cap i a la fi és la tesi que sustentà Torras i Bages, el gran bisbe de Vic. Ara, això que no canviaria ni una ratlla... Però crec que sí, que em sembla bé, i que encertaren fins i tot amb la forma, una forma que em sembla adient amb les circumstàncies actuals.

—*¿Aprecia diferència entre el sentiment religiós a Catalunya i el d'altres zones de l'estat?*

—La diferència, a Catalunya, no és tan sols en l'aspecte o en la vida religiosa, sinó en tota la vida humana i social. No oblides que Catalunya és la porta d'Europa, i Barcelona és la ciutat més europea de l'estat. Per tant, la influència europea és més forta en tots els aspectes, també en el religiós.

—*S'ha sentit a dir que hi hagué al-*

«Si em fan papa, m'hauria mort en cosa de dies».

guns problemes entre vostè i l'abat Escarré, entre vostè i Montserrat.

—No, problemes, no. Jo anava sovint a Montserrat... El que pensava és que l'actitud de l'abat Escarré no sempre era correcta, perquè jo crec que un abat, com un bisbe, no ha de ficar-se en la política, i a mi em pareixia que algunes coses... No és que jo dissentís dels seus criteris d'opinió, però pensava que no era aquesta la missió d'un abat. Escarré era un gran home, però amb un caràcter una mica fort.

—*I després de divuit anys a Solsona, el van enviar a Oviedo, una diòcesi ben conflictiva.*

—I tant. Quan jo hi vaig arribar encara durava aquella vaga de miners a Astúries, i allí estava involucrat tot: la qüestió social, la qüestió religiosa, etcètera...

—*Ja el van enviar a vostè per tenir molta «mà esquerra», ¿no?*

—Bé, deien que allò era difícil, però que jo podia solucionar els problemes, i, efectivament, després van començar a dir-me «el pacificador»...

—*I, ja amb l'«entrenament» dels cinc anys a la conflictiva Oviedo, l'any 1969 el fan arquebisbe de Toledo i primat d'Espanya, i, immediatament, li arriba el nomenament de cardenal. Començava el seu tracte directe amb el règim, d'institució a institució... Però abans, parlem d'un esdeveniment que el trastocà profundament, segons diuen. El Concili Vaticà II, que se celebrà entre els anys 1962 i 1965, i en el qual vostè participà des del principi.*

—Sí, jo vaig estar a les comissions preparatòries del concili, amb Jubany i Morcillo, que també eren bisbes... De fet, el vaig començar a Solsona i el vaig acabar a Oviedo. El concili se celebrà per etapes, que duraven dos o tres mesos, durant els quals vivíem seguit a Roma, i després tornàvem ací. Efectivament, al principi estàvem un poc desentrenats, però després la cosa va anar bé. I els resultats són ben a la vista: l'església, que fins aleshores havia estat estàtica, en aquest moment començà a ser dinàmica, i això és una cosa que marca molt, inclús psicològicament. Tota una presa de posició de l'església.

—*¿A vostè, personalment, com el marcà?*

—Fou una transformació fonda. Al principi, em vaig quedar desconcertat. Després de la meua experiència pastoral, de la meua formació... jo pensava que el que tenia era el millor. I de colp i volta em van obrir uns horitzons, i feia la impressió que no aprofitava res del que tenia. Fou una evolució de cara a unes necessitats noves. N'hi ha molts que encara no ho han paït, això.

Fou un gran trastorn per a totes les esglésies del món, però més fort encara per a l'església espanyola, que estava immersa en una tradició, en un entorn sòcio-polític que no afavoria gens el canvi. És que el conflicte no era tan sols religiós, esdevingué polític. Si l'església parlava, per exemple, dels drets de la persona, resulta que ja es clavava en política... és que era tot. L'església evolucionà, però no el règim, i vingué el conflicte.

—*El papa que va tancar el concili, ja mort Joan XXIII, fou Pau VI, un sant pare que és el que vostè ha estimat més, humanament.*

—Pau VI, el vaig conèixer molt. Era un papa extraordinari. Dins de la seua personalitat, que semblava que estigués sempre trist, era un home d'una afectivitat realment extraordinària. Potser la persona més dialogant que he trobat en la meua vida. Feia goig parlar amb ell, no tothom, fins i tot entre els grans homes, tenen aquesta personalitat dialogant. A més, era un home d'una cultura extraordinària, d'una clara influència francesa... i, escrivint l'italià, era tot un clàssic. Un home extraordinari, de talent intel·lectual, d'aquests que sembla que no es decideixen, i que pensen molt les coses, fins que ho veuen clar... per això, deien si era indecis, si era tal i tal...

—*Quan ell el va nomenar arquebisbe de Madrid-Alcalá ja es veia que vostè faria d'enviat no-oficial de la Santa Seu davant de l'estat franquista.*

—Doncs mira, quan em van comunicar el nomenament, vaig pensar que no hauria de ser-ho, perquè ja tenia més de seixanta anys, i jo pensava que una diòcesi com Madrid, amb cinc milions d'habitants, amb quatre mil capellans, amb quinze mil frares i monges... en fi, que era massa. I vaig anar a parlar amb Pau VI. «Esto ha sido cosa mía», em va dir.

—*¿Parlava en castellà, Pau VI?*

—Algunes paraules. Jo li parlava en castellà, i ell em contestava en italià, però a vegades deia coses en castellà. «Esto ha sido cosa mía», em va dir, «...jo necessite una persona de confiança a Madrid». I jo vaig contestar que, en aquest cas, doncs molt bé.

—*Però al règim no degué de fer massa gràcia que el nomenassen a vostè.*

—Dona, jo no sé si li va fer molta gràcia, però a mi em va haver de presentar Franco... Ell sabia que jo no era amic del règim, però que volia el bé de tots, el bé d'Espanya, i després ja no em va posar dificultats. El problema més gran dels règims unipersonals és l'entorn que l'envolta, l'entorn que envoltava Franco, més franquista fins i tot que ell...

—*Les tensions degueren ser fortíssimes.*

—Bueeeeno, en alguns moments. A mi m'enviaven al «paredón», però això era sobretot perquè Tarancón rima amb «paredón», i feia un apariat divertit.

—*Apariats a banda, supose que se sentiria amenaçat, vigilat, insultat...*

—En aquells temps els que estaven al meu voltant ho van passar pitjor que jo. La meua germana, per exemple. Jo sempre havia pensat que a mi no em podia passar res, hauria estat massa gros que em fessen alguna cosa. Tarancón ja era un cardenal conegut internacionalment, i hauria estat massa fort, el règim no es podia atrevir. Tenia el convenciment que em podien dir coses, escridassar-me, com en el funeral per Carrero Blanco, però que no em tocarien. I acíestic, ben viu.

—*¿És cert que amenaçà el govern d'excomunicació, cas que li fessen alguna cosa al bisbe Anoveros?*

—Quan es va presentar el cas i van fer aquella ximpleria enorme, perquè això no té un altre nom, de voler traure violentament Anoveros d'Espanya, jo el que vaig dir és que hi ha un cànon, una llei de l'església, que diu que si algú impedeix l'exercici pastoral d'un bisbe, queda automàticament excomunicat. I, per tant, jo estava disposat a actuar... és clar, jo no deia a qui excomunicava, s'entenia que era a qui en tingués la culpa.

Ho vaig dir al govern i van tallar el cas de seguida, és clar. Si el governant no és catòlic, doncs no passa res, li és igual, però és que ells es deien catòlics. I jo era el president de la Conferència Episcopal, el màxim representant de l'Església a Espanya.

—*¿I què va passar en setembre del 73, quan les execucions?*

—Jo aquells dies era a Roma, que canonitzaven un sant espanyol, i me'n vaig assabentar allí. Bé, ja saps que al papa Pau VI no el deixaren parlar amb Franco, i ell ho digué després, parlà públicament sobre les execucions. I aleshores feren l'última gran manifestació del règim, la de la plaça d'Oriente; de fet, una manifestació contra el papa. Aquells moments, van ser terribles, sí.

—*Supose que al mateix temps que tractava amb el règim, aniria parlant amb l'oposició, és clar...*

—És clar. Jo tenia contactes amb tots, mai no he demanat el carnet d'identitat a ningú que ha volgut veure'm. I a mi em venien a veure Carrillo, quan vingué a Madrid, o Camacho, o Felipe González, ¿m'entens? I parlàvem de les coses que ells em plantejaven. Jo sempre feia l'advertència que en política no anava a ficar-me, que jo era un bisbe, ara, que si volien consells, com un ciutadà més, com un home del carrer, els po-

dia dir les meues impressions. Mira, fins i tot des de l'oposició, ells no volien que l'església fos un obstacle. Ni aleshores ni ara, ningú no vol enfrontar-se a l'església. No és políticament rendible.

—*Supose que no es devien creure allò del ciutadà del carrer...*

Bé, un ciutadà del carrer, però amb una experiència, amb unes coneixences... i que a més representava una església, és clar. Una església dialogant.

—*¿Fou casualitat que el bisbe Marcelo oficiàs el funeral per Franco i vostè, en canvi, la missa de coronació del rei?*

—No, casualitat, no. El govern ho va voler així, i a mi em va parèixer molt bé.

—*Era simbòlic.*

—Sí que ho era, però ho van decidir ells. I jo vaig dir que cap inconvenient, és clar. M'ho van posar en safata de plata...

—*Les seues relacions amb la Casa Reial espanyola han estat molt estretes.*

—Molt estretes, afectives, de simpatia, diria jo. Jo ja coneixia el rei de quan era príncep, que va venir a veure'm a Toledo. Alguna vegada em trucava i em deia: «Usted es mi obispo», i és que jo ja li havia dit en la famosa homilia de la coronació: «Vós sou el meu rei, però jo sóc el vostre bisbe»... I no, ell no sabia el contingut de l'homilia. Era un compromís avisar-lo, per si m'hagués demanat que canviàs alguna cosa.

—*A la mort de Pau VI, i també a la de Joan Pau I, es rumorejà que el proper papa seria vostè.*

—No hauria estat el primer papa valencià... però no. Va haver-hi rumors, efectivament, en alguns mitjans de comunicació estrangers, perquè algun bisbat europeu havia donat el meu nom com a papable. Però jo mai no m'ho vaig creure. Per diverses raons: la primera, que em conec prou a mi mateix per saber que no m'hi veig, de papa. M'hauria mort en cosa de dies, com el pobre Joan Pau I. És que es necessita un temperament especial. I també perquè estava convençut que encara no era el moment que hi hagués un papa espanyol.

—*També digueren que la seua intervenció fou decisiva, en l'últim conclave, per a l'elecció de l'actual papa, Joan Pau II.*

—Sí, això ho diu un llibre que han fet dos periodistes americans. Ja podeu fer especulacions els periodistes, ja, que allò que passa en un conclave no ho sabreu mai... ni que siguem pe-

riodistes americans. Això és un secret. ¡Però no, i ara! No és així, en absolut.

—Una altra de les coses que diuen de vostè és que comentà una vegada que, en cas de ser escollit papa, el primer que faria és declarar dogma de fe la unitat de la llengua catalana.

—¡Ha, ha! ¡Això és una broma! Noooooo... aquesta no és una cosa que es puga declarar dogma de fe. És una veritat tècnica, filològica, lingüística i històrica. I ací hi hauria molt a parlar, ¿eh? Perquè crec que avui aquestes coses s'han polititzat, i això és dolent. Qualsevol cosa que es diga es pren en un sentit polític, i això ens està fent molt de mal als valencians. Ara que tenim l'autonomia, i que tenim possibilitats... però, per la divisió entre nosaltres, estem fent el ridícul.

—Vostè fou precisament una de les víctimes d'aquella divisió que parla, des del moment que en 1975 signà un document de la Real Academia Española afirmant la unitat de la llengua catalana, i que desvetlà les ires anticatalanistes. Precisament per això tractaren de boicotejar el seu nomenament al Consell Valencià de Cultura...

—Ah, ecco. Però filla, això és perquè polititzen les coses. Una cosa és la qüestió tècnica, històrica, lingüística, etcètera... i està molt clar. Però ara és el moment d'aglutinar els valencians. L'aspecte de la llengua és un dels temes més importants, i a València té unes connotacions... No es pot perdre de vista que som una comunitat bilingüe, per exemple. I, a més, que som els valencians els que menys hem estimat la nostra llengua. A la meua joventut no hi havia ningú que escrigués en valencià, i quan anaves a València capital, tot el món parlava en castellà, «porque era más elegante». Ai, això sí que m'agrada, ¡mira! Això sí que és gros, però ara només diem que si és una cosa o l'altra, quan aquests són temes tècnics, cosa de documents filològics, lingüístics, històrics... Es tracta de fer una autonomia que siga forta, i tenim elements per fer-la, però no hi ha manera d'entendre'ns. I així... en fi, Déu proveirà, però, ¡malament rai!

—L'actitud de l'església valenciana, respecte al tema de la llengua i la qüestió nacional, sempre ha estat molt distinta de la catalana.

—És que, si diu una cosa, uns se li tiren damunt, i si en diu una altra, els altres... ¿Què hi podem fer? És una situació molt distinta a la de Catalunya. Jo tinc compassió dels que tenen

«Franco sabia que jo no era amic del règim, però que volia el bé de tots».

la responsabilitat sobre l'església valenciana, perquè és una pena.

Però, tornant a mi, ja ho he vist: he parlat una vegada com a tècnic, en el famós document aquell, i ja se'm van tirar a sobre. I jo, com a valencià, sóc tan valencià com qualsevol, i sempre he parlat el valencià, a casa, no hauria concebut parlar una paraula en castellà amb ma mare o mon pare... I l'he estudiat de gran. I tampoc no el sé escriure del tot. He de consultar sovint el diccionari.

—¿Quin diccionari consulta?

—Un que tinc sobre la taula...

—Ah, aquest, el Ferrer Pastor xicotet.

—Bé, aquest és un que tinc de servei... Baix, a la biblioteca, en tinc un

altre més gran, que és el que consulte.

—L'última conferència que va fer a València, organitzada per la secessionista Acadèmia de la Llengua Valenciana, es presentà a la premsa com una professió de penediment per haver defensat la unitat de la llengua, com si pensàs dir el contrari...

—És que la van presentar amb molta picardia. Com si semblàs que... però, de fet, l'únic que vaig dir és que la fonètica valenciana és distinta a la de Catalunya, i això és veritat, com que tenim paraules que a dalt no tenen, o que usem els pretèrits simples... Allí no vaig parlar com a tècnic, sinó com a valencià, i a mi el que m'interessa és que tots els valencians ens posem d'acord, però això no fou cap acte de penediment. Jo ja ho vaig avisar als organitzadors, i després vaig veure que no posaven massa bona cara al sentir-me, perquè s'esperaven una altra cosa... però jo he de ser conseqüent. Com a tècnic, ja està dit tot en el document sobre la unitat de la llengua. I ara perdona, però tinc de fer una missa a la una, i hem d'acabar.

—Només una cosa més, per favor. Sempre ha tingut curiositat per saber què és això del bocatto di cardinale. I ara que tinc un cardenal a mà...

—Ui, doncs és curiós. ¡Ha, ha! Originalment, no tenia res a veure amb el menjar, perquè no era un bocatto di cardinale, sinó la roba bruta del cardenal, «bugatto di cardinale».

—Així, res d'exquisideses...

—Noooo, és com allò de portar «una vida de canonge». Són frases fetes, i prou, ja veus. □